

“İNSAN HAKLARI”NIN DİNÎ REFERANSLARI

PROF. DR. ABDURRAHMAN KÜÇÜK

Giriş

İnsan hakkı/hakları; yaşama, barış, huzur ve mutluluk ile doğrudan ilgili haklardandır/ terimlendendir. Çünkü “hak terimi”; hem ahlaki hem sosyal hem hukuki muhteva içermektedir. Bunlar fert ve toplumla, dolayısıyla “adalet kavramı” ile ilgilidir. Fert ve toplum ile ilgili her olay; ehliyet, adalet ve istişare gibi kavramları da hatırlatmaktadır. Bu kavramlar, kişinin ve toplumun barış ve huzur içinde yaşaması ile ilgilidir.

Bir hakkın korunup yaşatılması, doğrudan “yaşama hakkı” ile bağlantılıdır. Yaşama ve yaşatma hakkı, en temel haktır. Bu hakkın korunması, bazı kurallara ve bu kurallara uymaya bağlıdır. Bu kurallar, hem ahlaki hem sosyal hem de hukuki kurallardır. **İnsan**

hakkı/hakları; insan olmanın gereğidir, doğuştan sahip olunan vazgeçilmez bir haktır ve topluluk içinde yaşamının temel kuralıdır. Bu kural; yaşama, ifade etme, topluluk hâlinde bulunma, emniyet içerisinde olma, adaleti gözetme ve işleri istişare içinde yürütme ile ilgilidir. Bu çerçevede insanı koruma, yakınlarına iyi davranma, ülkesine ve milletine sahip çıkma, barış ve huzur içinde bir hayat sürme gibi şartların oluşturulması gerekir.

Bir hakkın korunup yaşatılması, doğrudan “yaşama hakkı” ile bağlantılıdır.

* AÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

İnsan haklarının amacı; insanlara güven vermek ve geleceğini garanti altına almak, barış ve huzur içinde yaşamalarını sağlamaktadır. Bu haklar, aynı zamanda “**evrensel haklar**” dandır ve bundan dolayı dini, dili, ırkı, yeri, zamanı, özel kimliği yoktur. Bu hakların hem bireysel hem toplumsal yönü bulunmaktadır. Bu bağlamda insan haklarının ihlalinde tek fert hedef alınmış olsa da fertlerin oluşturduğu toplumlar da ihmal edilememektedir. Buna bağlı olarak sosyal kurallar, yönetim ve denetim haklarının toplumsal boyutu ile ilişkilidir.

Dinler, genel olarak, net ve özgün bir “yönetim şekli” önermemekte, fakat bir “adil yönetim”in temel ilkelerini bildirmektedir.

Sosyal bir olgu olarak da değerlendirilen insan hakları, temel haklardandır. “**Yaşama hakkı**” temel insan haklarının başında gelmektedir. Çünkü insan hakları, “**yaşama hakkı**” ile ilgilidir; yaşama olmadan diğer haklardan söz etmek zaten mümkün değildir. Bu noktada hayatı devam ettirme, insanların birbirine güven duymasını sağlayacak ortamı oluşturma ve bunun için genel kurallar sunma hem dinlerin hem de hukukun olmazsa olmazlarından sayılmaktadır.

Dinler, genel olarak, net ve özgün bir “**yönetim şekli**” önermemekte, fakat bir “**adil yönetim**”in temel ilkelerini bildirmektedir. Bu konuda en net ve belirgin bazı ilkeler Kur’an’da ve İslam’da görülmektedir. Kur’an’da “**adaletle**

hükmetme, emaneti ehline verme ve işleri istişare ile yürütme” bunun temel üç unsuru olarak dikkati çekmektedir. Bu temel üç unsur ile; insanın ve insanlığın huzurlu olarak varlığını sürdürmesi, insan haklarının korunması, kişinin kendisini, ülkesini ve milletini yaşatması hedeflenmektedir. Hz. Muhammed’in hem Peygamberlik hem **devlet başkanlığı** döneminde, bu ilkelere özen gösterildiği ve uyulduğu dikkati çekmektedir. Çünkü bu ilkelerin, insanı yaşatmanın ve insan haklarını korumanın anahtarı olduğu günümüzde bile çok net olarak görülmektedir. Bu ilkeler, ferdi ve toplumsal yaşamın da olmazsa olmazlarıdır. Bunların yerleşmesi ve yaşaması da insan unsuruna bağlıdır. İnsanın yaşaması da ölmeme, öldürmeme, zarar vermeme, güven içinde bulunma, topluluk hâlinde ve huzur içinde yaşama ile ilintilidir. Bundan dolayı dinler; öldürmeyi, çalmayı, yalan söylemeyi, başkalarına zarar vermeyi, dejenerasyonu ve “**fitne**”yi yasaklamıştır. Bunun yanında barış ve huzuru yerleştirme, anadan-babadan başlayarak yakınlarını sevip sayarak koruma, milletini ve ülkesini benimseyip kalkındırma da genel olarak **dinlerin ortak amaçları ve öğütleri** arasında yer almaktadır.

a. Dinlerin Ortak Amaçları ve Temel Öğütleri

Dinlerin ortak amaçları ve evrensel temel ilkeleri vardır. Bu ilkeler, tüm dinlerde hemen hemen ortaktır ve birbiri ile örtüşmektedir. Ortak olan ve örtüşen bu ilkeler; yaşama, yaşatma, barış ve huzuru sağlama ile ilgilidir. Bunun sebebini de “**din**”in ilk insan ile başlayıp günümüze kadar devam eden bir “**kurum**” olarak algılanmasında aramak lazımdır. Çünkü insanlık tarihinin her döneminde “**din**”e ve dinî inançlara rastlanmaktadır. Hangi dönemde olursa olsun insanın olduğu yerde din de vardır. Bütün bunlar, “**din**”in insanlık için bir ihtiyaç olduğunu ve toplumu ayakta tutan temel esasların başında geldiğini ortaya koymaktadır. İnsanla var olan ve onunla varlığını devam ettiren din; geçmişte olduğu gibi günümüzde de fert ve toplum için temel unsurlardan, ahlaki, sosyal ve hukuki kuralların belirleyici ilkelere rindendir.

Önemli sayılabilecek başka nitelikler bulunsa da din, insan veya toplum için en bariz niteliklerden olmuş; tarihin her döneminde önemini korumuş ve insan hayatının ayrılmaz bir vasfı olma özelliğini sürdürmüştür. Çünkü “**din**”, hem tarihin her döneminde hem hayatın her köşesinde kendini göstermiş; ahlaki yaptırımlar için kaynak oluşturmuş ve **dinî** temeli olmayan ahlakın bekleneni vermediği de şiirlere konu olmuştur. Bu hususta Mehmet Âkif Ersoy, “**Ne irfandır veren ahlaka yükseklik, ne vicdandır / Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.**” diyerek bunu güzel bir şekilde ifade etmiştir.

Dinlerin “**ortak amaçlarını ve evrensel ilkelerini**”, antropolojik niteliklerini dikkate alarak genel olarak “**din**”i şöyle tanımlamaktayım: “**İnanış ve davranış şekilleri ile insanlar arası ilişkileri düzenleyen ve insanların iyi işler yapmasını, barış ve huzur içerisinde bir arada yaşamasını sağlayan kurallar bütünüdür.**” 1. (Abdurrahman Küçük, “**Kuran’da Din ve Din Anlayışı**”, Dinler Tarihi Araştırmaları-II, Ankara, 2000, 7.)

Bu tanımda, dinlerin amaçları ve ortak özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bunların temelinde; bir “**inanmak/yüce varlığa inanmak**”, ferdî ilişkileri olumlu yönde düzenlemek, sosyal huzuru sağlamak ve ahlaki kuralları yerleştirmek vardır.

Hangi
dönemde
olursa olsun
insanın
olduğu yerde
din de vardır.

b. Dinlerin İnsan Haklarına Yönelik Temel İlkeleri

Dünyada bugün yedi milyar civarında insan yaşamaktadır. Bu yedi milyarlık nüfusun yaklaşık 6.5 milyarı şu veya bu dine mensuptur. Bu dinlere mensup insanların ülkelerinde ahlaki, sosyal ve hukuki kural-
ların oluşturulmasında benimsedikleri dinlerin “**kutsal kitapları**”ndaki emirlerin önemli bir yerinin olduğu dikkati çekmektedir. Dünyadaki insanların mensup olduğu dinlerin sayısı on dört civarındadır. Bunların bazılarının inanırları milyar ile ifade edilirken, bazılarının binlerle ifade edilen mensupları vardır. Temel ilkeler, insan hakları ile ilgili öğütler, mensubu binlerle ifade edilende de milyarlarla ifade edilende de bulunmaktadır. Hepsindeki ortak amaç, mensuplarını barış ve huzur içinde yaşatmaktır.

Dinlerin
ortak amacı,
mensuplarını
barış ve huzur
içinde
yaşatmaktır.

Günümüzde yaşayan dinlerden bazılarının temel ilkeleri ve evrensel öğütleri, kutsal kitaplarına ve temel bazı kaynaklarına dayanarak “**insan hakları**” bağlamında özet olarak ortaya konulacaktır. Burada **Yahudilik, Hristiyanlık, İslam, Konfüçyanizm/Konfüçyüsçülük, Hinduizm, Budizm ve Şintoizm** örnek olarak seçilmiştir.

1.Yahudilikte İnsan Haklarına Ait Bazı Öğütler / İlkeler

Yahudilik, günümüzde yaşayan dinlerin hemen hemen en eskilerindedir ve 50-60 milyon civarında inananı bulunmaktadır. Yahudilikte diğer dinler ile ortak olan insan hakları bağlamındaki öğütlerin büyük çoğunluğu “**10**

Emir”de (Tanah/Tevrat, Çıkış 20/1-17, Tesniye 5/6-21) özetlenmiştir/formüleleştirilmiştir. Bu öğütler/ilkeler özet olarak şöyledir:

Tanrı’ya inanmak ve başka tanrılar edinmemek.

Anaya ve babaya hürmet etmek.

Öldürmemek.

Çalmamak.

Yalan söylememek.

Zina etmemek.

Hakkı olmayan hiçbir şeye göz dikmemek.

Hız. Musa’ya, Sina Dağı’nda verilen bu öğütler/ilkeler, Yahudiliğin temel esasları olduğu gibi günümüzdeki “**insan hakları**”nın da temel ilkelerindedir. Bu ilkelerin İnsan Hakları Kurumunun oluşmasında etkili ve yönlendirici olduğu ileri sürülmektedir.

2. Hristiyanlıkta İnsan Haklarına Ait Bazı Öğütler / İlkeler

Dünyada 1.5 milyar civarında inanırı olan Hristiyanlıktaki öğütler, “Yeni Ahit”te özellikle **Matta İncil’** inde ve Hz.İsa’nın *Dağdaki Vaaz’* ında (Matta İncil’i, 5/3-42; Luka İncil’i,6/20-43) özetlenmiştir.

Bu öğütleri şöyle maddelemek mümkündür:

“Tanrı”ya inanmak.

Alçak gönüllü olmak ve aza kanaat etmek.

Öldürmemek.

Yumuşak huylu ve merhametli olmak.

Doğru ve temiz olmak.

Yalan yere yemin etmemek ve ikiyüzlü olmamak.

Zina etmemek.

İnsanları sevmek, barışçıl ve bağışlayıcı olmak.

Hristiyanlıktaki bu temel öğütler, Batı dünyasında zamanla oluşan ve oluşması istenen “**insan hakları**”nın temel dayanağı olarak alınmıştır. Batı’daki “**insan hakları**”nın oluşumu ve bu ilkelerin yerleştirilmesi uzun bir süreç ve mücadelenin sonucudur.

3. İslam’da İnsan Haklarına Ait Bazı Öğütler / İlkeler

Dünyada 1.5 milyar civarında mensubu olan İslam’da temel öğütler, Kur’an-ı Kerim’in iki suresinde (Enam suresi, 151-152 ve İsrâ suresi, 23-39) “**12 Emir**” şeklinde yer almaktadır.

Allah, bu öğütlerin yerine getirilmesini istemiş, aksinin mekruh olduğunu belirtmiş ve bunların hikmetleri olduğunu da vurgulamıştır (İsrâ suresi, 38-39).

Kur’an’ın insan hakları ile bağlantılı öğütleri şu şekilde özetlenmiştir:

Allah’a inanmak ve hiçbir şeyi ona ortak koşmamak.

Anaya ve babaya hürmet göstermek ve iyilik etmek.

Öldürmemek. Fitne de adam öldürmekle eş tutulmakta ve bir kişiyi öldürmek bütün insanlığı öldürmekle ilişkilendirilmekte; kişi ve toplum hakkını korumak temel esas olarak görülmektedir.

Çalmamak

Zina etmemek

Yalan söylememek ve verilen sözü yerine getirmek.

Batı’daki “insan hakları”nın oluşumu ve bu ilkelerin yerleştirilmesi uzun bir süreç ve mücadelenin sonucudur.

Ölçüde ve tartıda doğruluktan ayrılmamak.

Akrabaya, yoksula, yolda kalmışa ve hak sahibine hakkını vermek.

Kibirli olmamak ve insanları sevmek.

Cimrilik de israf da etmemek.

Bilinmeyen ve hakkında kesin bilgi sahibi olunmayan şeylerin ardına düşmemek.

Yapılan yanlıştan tövbe etmek. (Yapılan yanlıştan pişmanlık duymak ve verilen sözü yerine getirememek durumunda tövbe etmek gerekmektedir. Bu durumda bir köleyi azat etmek/ettirmek önerilmektedir. Bu da

“**insan hürriyeti**” ile ilgili bir ilkedir. Bununla ilgili olarak bk. Nisa 3-4, Maide 89, Mücadele 92).

İnsan haklarının temeli olan yaşama ve hürriyet hakkı, Kur'an'da önemle vurgulanan hususlardan biridir.

İnsan haklarının temeli olan yaşama ve hürriyet hakkı, Kur'an'da önemle vurgulanan hususlardandır. Çünkü Kur'an, yapılan yanlışın ve günahın kefareti olarak hürriyeti elinden alınmış bir kimsenin veya “**köle**”nin hürriyetine kavuşturulmasını salık vermektedir. Yukarıda maddeler hâlinde verilen temel öğütler, insan hakları bağlamında değerlendirilen ilkelerden bazılarıdır. İslam'a göre Allah'ın insanoğluna emanet ettiği beş temel değeri de bu vesile ile dile getirmek yerinde olacaktır: **Dinin korunması, aklın korunması,**

nefsin/canın korunması, neslin korunması ve malın korunması insanoğluna emanet edilen beş temel değerdir. Görüldüğü gibi emanet edilen bu beş değer; dünya düzeninin, insanlığın bekasının ve “**insan hakları**”nın olmazsa olmazlarıdır. Bu öz değerler ve İslam'ın insanlığa kazandırdıkları, bu kazanımların Türkler ile dünyaya duyurulması ve uygulanması yoluna gidilmesi “**insan hakları**” gibi evrensel ilkelerin oluşmasında en temel dayanak ve kaynak olmuştur.

4. Konfüçyüsçülükte / Konfüçyanizmde İnsan Haklarına Ait Bazı Öğütler / İlkeler

Konfüçyüsçülük, günümüzde 700-800 milyon civarında Çinlinin inancını ve kültürünü oluşturmaktadır. Konfüçyüsçülüğün temel öğütleri, Konfüçyüs'ün “**Konuşmaları**” ile “**Büyük Bilgi**” gibi kutsal kitaplarında özet olarak yer almaktadır. Bu öğütlerin bir kısmı şöyledir:

“**Yüce Varlık**” Tien'e/Tao'ya inanmak, hürmet etmek ve onu anmak.

“**Gögün Oğlu**” imparatora ve **aile reisi babaya saygı göstermek.**

Anaya-babaya, akrabaya ve halka iyi davranmak.
 Ülkeyi, milleti, dili ve değerleri sevmek, koruyup kollamak.
 Cömert olmak fakat israfa da gitmemek.

Doğru olmak.

Öldürmemek.

Yalan söylememek.

Aşırılıklardan kaçınıp "orta yolu" tutmak.

İyiliğe iyilik, kötülüğe adalet ile karşılık vermek.

İkiyüzlü, kurnaz ve çok konuşan olmamak; bu durumda olan-

ları arkadaş edinmemek.

Çin'de bu öğütlerin, devletin ve milletin temel ilkeleri olarak yerleştirilmesine özen gösterilmiştir. Bu öğütlerin de büyük oranda insan haklarının evrensel ilkeleri ile örtüştüğü dikkat çekmektedir.

5. Hinduizmde İnsan Haklarına Ait Bazı Öğütler / İlkeler

Hinduizm, günümüzde 800 milyon civarında inananı bulunan millî bir dindir. Dinin temel öğütleri özellikle kutsal kitap **Vedalar**'da yer almaktadır. Öğütlerden bir kısmı şöyledir:

"Tanrı"ya saygı göstermek.

Öldürmemek.

Çalmamak.

Zina etmemek

Yalan söylememek.

Kötü zanda bulunmamak.

Hakkı olmayan şeye göz dikmemek ve başkasına ait olmayan bir şeyi kıskanmamak.

Hintlilerin temel felsefesi olan bu öğütlerin, günümüzdeki " **insan hakları**"nın evrensel ilkelerine uygunluğu üzerinde durulmaktadır.

6. Budizmde İnsan Haklarına Ait Bazı Öğütler / İlkeler

Budizm, günümüzde 450-500 milyon civarında insanın dinidir. Bu dinde evrensel ve insan haklarına ait bazı öğütler bulunmaktadır. Bu öğütler, Buda'nın öğretilerine dayanmakta ve kutsal kitapları **Tripitaka/Tipitaka**'da yer almaktadır. Evrensel öğütler, Buddizm ile özdeşleşmiş ve "araba tekerleği" ile sembolleştirilmiştir. Bu araba tekerleği, 8 kolludur. Bundan dolayı Budizmin temel öğütleri, "Sekiz Dilimli Yol" olarak formüle edilmiştir. Bu Sekiz Dilimli Yol/temel öğütler şunlardır:

Ülkeyi,
 milleti, dili ve
 değerleri
 sevmek,
 koruyup
 kollamak
 önemli bir
 ilkedir.

Doğru söylemek

Doğru davranmak.

Geçimini doğru yoldan sağlamak.

Doğru muhakemede bulunmak (söylediğinin, yaptığının, düşündüğünün ve zihninden geçirdiğinin de doğru olması).

Doğru murakabe etmek (hırs, kin ve hile gibi şeylerden kaçınma; bu duyguları kontrol altına alma).

Doğru anlayışta olmak.

Doğru düşünmek.

Doğru niyette olmak.

Budizmin temeli ve Budistlerin felsefesi olan bu "**Sekiz Dilimli Yol**", günümüzde "**insan hakları**" açısından önem taşımaktadır. İnanış olarak bu ilkelere bağlılık, İnsan haklarının yaşatılmasında ve yerine getirilmesinde katkı sunmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Şintoizm'de Ahlaklı olmak, törelere uymak, millî ve kültürel değerleri korumak temel öğütlerdendir.

7. Şintoizmde İnsan Haklarına Ait Bazı Öğütler / İlkeler

Şintoizm, günümüzde 90-100 milyon civarında Japon'un inandığı bir dindir. Şintoistlerin insan haklarına ait temel öğütleri **Kojiki** ve **Nihongi** olarak isimlendiren kutsal kitaplarında yer almaktadır. Bu öğütlerin bir kısmı şöyledir:

İmparatora ve devlete saygı göstermek.

Atalara/ata ruhlarına saygı göstermek; her atanın bir "**kami**" olduğunu unutmamak.

Öldürmemek.

Çalmamak, hakkı olmayan bir şeye yaklaşmamak.

Ahlaklı olmak, törelere uymak, millî ve kültürel değerleri korumak.

Temiz olmak, maddi ve manevi kirlere arınmaya özen göstermek.

İbadet, dua etmek ve "kurban"ı yerine getirmek.

Japonya'nın gelişip kalkınmasında etkisi görülen bu öğütlerin büyük bir kısmı, insanlığın benimsediği ve "**insan hakları**" kavramı içinde değerlendirilen ilkelerdir. Bu ilkelerin dinlerle ve inançlarla birleştirilmesi, uygulamayı kolaylaştırdığı üzerinde durulan ve değerlendirmeye alınan görüşlerdendir.

Sonuç

Yeryüzünde var olan 7 milyar insanın yaklaşık 6.5 milyarı şu veya bu dine mensuptur. Burada; yeryüzünde yaşayan 5 milyar civarındaki insanın mensup olduğu dinlerin **“insan haklar ilkeleri”** ile örtüşen bazı **“evrensel öğütleri”** verilmiştir.

Görüldüğü gibi ifadelerde küçük farklılıklar olsa da dinlerin özü ve verilmek istenen mesajlar büyük benzerlik göstermektedir. Bu ortak ilkelere ve temel öğütlerden hareket edilerek dinlerin; **“insan hakları”**nı can güvenliğinden başlattığını, yakından uzağa gitmeyi esas aldığını, anayı-babayı ve yakınları koruyup kollamayı öğütlediğini, can ve mal güvenliğini vurguladığını, barış ve huzuru sağlayacak sosyal kuralları yerleştirmeye önem verdiğini, bu kuralları yerleştirirken inanmayı ve inandırmayı esas aldığını ve toplumun kültürü ile bütünleştirerek benimsetmeyi öne çıkardığını söylemek mümkündür.

Kanunlar ne kadar iyi olursa olsun insanı kanundan ve denetimden uzak kaldığı yerde kanunca suç sayılan fiilleri işlediği **“suç istatistikleri”**nden anlaşılmaktadır. Bundan dolayı suçu azaltmak, insan haklarını benimsetip yerleştirmek, barış ve huzur ortamını oluşturmak için **“dinlerin ortak ve evrensel öğütlerini/ilkelerini”** dikkate almak üzerinde durulan öneriler arasındadır. Kanunlar ve kurallar oluşturulurken, ilgili milletin inançlarının, temel kurallarının, kültürel öğelerinin ve değer hükümlerinin dikkate alınmasının istenmesindeki sebebi de burada aramak gerekir. ■